

Užsieniečių absolventų įsidarbinimo skatinimas Lietuvoje

Rekomendacijų ir priemonių rinkinys

Marta Misiulaitytė
„Kurk Lietuvai“
2019 vasaris

Įžanga

Demografinės priežastys lemia spartų Lietuvos gyventojų skaičiaus mažėjimą, kuris kelia ekonominių bei socialinių iššūkių valstybei. Pasak Investuotojų Forumo, 2017 m. Lietuvoje trūko apie 50 000 -150 000 aukštos kvalifikacijos darbuotojų. Migracijos diskurse itin didelis dėmesys skiriamas emigracijos mažinimui, bet imigracija palaipsniui užima vis reikšmingesnę vietą migracijos ir žmogiškųjų išteklių politikos formavime.

Viena iš aukščiausiai kvalifikuotų grupių imigrantų yra užsienio studentai, kurie aukštojo mokslo diplomo siekia Lietuvos universitetuose ir kolegijose. Pasak Mokslo ir studijų stebėsenos ir analizės centro (toliau - MOSTA) ir Švietimo valdymo informacinės sistemos (ŠVIS) duomenų, nors lietuvių studentų skaičius sparčiai mažėja, nuo 2012 iki 2017, į I-III pakopų studijas įstojusių užsienio piliečių skaičius kasmet didėjo vidutiniškai po 4%, o jų dalis tarp visų studentų augo 3%. 2018-2019 mokslo metais Lietuvos aukštosiose mokyklose pilną studijų programą studijavo 6,3 tūkst. užsienio studentų. Tačiau, 2017 metų duomenimis, Lietuvoje liko ir įsidarbino vos 7% visų čia studijavusių užsienio studentų (MOSTA 2017). Tai - ženklus atotrūkis nuo EBPO šalių vidurkio, priklausomai nuo taikomos skaičiavimo metodikos, svyruojančio tarp 20-50% (EBPO 2017). Kalbėdami apie globalią Lietuvą ir migracijos iššūkius, nepakanka tik pritraukti užsienio šalių studentus studijuoti, tačiau turėtume taip pat sukurti palankias sąlygas užsienio absolventams integruotis ir įsitvirtinti darbo rinkoje Lietuvoje, tokiu būdu palaipsniui prisidedant prie žmogiškųjų išteklių stygiaus mažinimo ir šalyje esamo potencialaus talento išnaudojimo.

„Kurk Lietuvai“ projekto tikslas buvo išanalizuoti tikslinės užsieniečių studentų grupės esamą situaciją, atskleisti priežastis, kodėl tik maža dalis jų įsidarbina Lietuvoje po studijų bei pateikti priemonių rinkinį ir rekomendacijas šiai problemai spręsti. Šis dokumentas pristato įrankių rinkinį, paremtą „Kurk Lietuvai“ atlikto tyrimo rezultatais, užsienio gerąja praktika ir konsultacijomis su suinteresuotomis šalimis. Tyrimo metu 2018 spalį - gruodį vyko konsultacijos su 8 daugiausiai užsieniečių studentų turinčių universitetų tarptautinių ryšių skyrių ir karjeros centrų atsakingais asmenimis, buvo atlikta 300 užsieniečių studentų Lietuvos aukštojo mokslo institucijose apklausa, įvykdyti 8 akis-į-akį interviu su dabartiniais studentais, atvykusiais studijuoti į Lietuvą, o taip pat ir 2 interviu su studijas baigusiais ir šalyje sėkmingai įsidarbinusiais užsienio piliečiais. Artimiau su tyrimo medžiaga ir rezultatais galima susipažinti „Kurk Lietuvai“ puslapyje.¹

Šis įrankių rinkinys suskirstytas pagal skirtingus adresatus: valstybės institucijas, aukštojo mokslo institucijas ir savivaldybes. Kiekviena skiltis pateikia opiausias užsieniečių studentų problemas, kurias tos institucijos galėtų spręsti. Dėmesys skirtas pavyzdžių, detalių pateikimui, kurių paskirtis yra padėti institucijoms kryptingai inicijuoti siūlomas veiklas. Dauguma pateiktų sprendimų palengvintų ir kitų užsieniečių grupių integraciją - pavyzdžiui, plečiant viešųjų paslaugų anglų kalba spektrą, šių paslaugų prieinamumas padidėtų ir grįžusiųjų lietuvių antroms pusėms, kurie yra užsieniečiai.

Skiltys

[Rekomendacijos valstybės institucijoms](#)

[Rekomendacijos aukštojo mokslo institucijoms](#)

[Rekomendacijos savivaldybėms](#)

¹ <http://kurklt.lt/projektai/uzsienieciu-absolventu-isidarinimas-lietuvoje/>

Rekomendacijos valstybės institucijoms

Valstybės institucijos turėtų išnaudoti savo finansinius ir teisinius išteklius, siekiant palengvinti užsieniečių studentų įsiliejimą į Lietuvos darbo rinką. Nors studentų pritraukimas į Lietuvos aukštojo mokslo institucijas nebuvo centrinė atlikto tyrimo tema, paaiškėjo, kad šalies ir/ar aukštojo mokslo institucijos pasirinkimą lemia ir karjeros perspektyvos toje šalyje. Šioje skiltyje pateikiamų rekomendacijų tikslas yra užtikrinti, kad studentų pritraukimo ir išlaikymo šalyje strategijos veiktų iš vien.

Migracijos procedūrų tobulinimas

1

Užsieniečių įsiliejimo į Lietuvos darbo rinką galimybes apibrėžia įstatymas dėl užsieniečių teisinės padėties (UTPI) ir kiti Lietuvos Respublikos teisės aktai. Atsižvelgus į užsienio valstybių gerąją praktiką, rekomenduojama reglamentavimo kryptis - lengvinti teises ir procedūrinės sąlygas užsieniečiams studentams čia atvykti, studijuoti, dirbti, įskaitant aptarnavimo kokybės ir informacijos suteikimo gerinimą.

Demografijos, migracijos ir integracijos politikos 2018–2030 metų strategijos įgyvendinimo 2019–2021 metų tarpinstitucinis veiklos planas (TVP) numato priemonę (2.1.8.) supaprastinti migracijos procedūras, siekiant pritraukti aukštos kvalifikacijos ir trūkstamų profesijų darbuotojus iš trečiųjų šalių. Į šią priemonę ir į UTPI rekomenduojama įtraukti šiuos, užsieniečių studentų įsidarbinimą lengvinančius pokyčius:

- Galimybę **išduoti leidimą laikinai gyventi (LLG) visam studijų laikotarpiui** (nors neseniai LLG studentams galiojimas prailgintas iki 2 metų, verta orientuotis į Estiją ir Daniją, kur studentai gauna LLG visam studijų laikotarpiui, taip sumažinant administracinę naštą ir taupant resursus);
- Suteikti **galimybę gauti LLG iki metų trukmės studijų parengiamajai programai**, kaip dabar galima Estijoje ir Danijoje (pvz., jeigu studentai norėtų prieš pradėdami medicinos studijas intensyviai mokytis lietuvių k.);
- Atsižvelgiant į šios tikslinės migrantų grupės svarbą, **suteikti specialų statusą įsidarbinti norintiems Lietuvoje studijas baigusiems absolventams**: Pavyzdžiui, kaip Estijoje, netaikyti su įsidarbinimu susijusių rinkliavų nei absolventams, nei darbdaviams, nereikalauti tam tikro atlyginimo (išskyrus minimalaus) dydžio. Paraleliai vertėtų pagreitinti įsidarbinimo dokumentų sutvarkymo procesus, nes šiuo metu egzistuojantys kelerių mėnesių terminai nėra palankūs nei darbdaviams, nei studentams, o valstybė praranda potencialias pajamas. Gera alternatyva yra ir Suomijos ir Švedijos modelis, kuris numato, kad gavus leidimą laikinai gyventi po studijų darbo paieškai ir susiradus darbą, **galima dirbti iki kol galioja esamas darbo paieškos leidimas**, o jau vėliau jį keisti į leidimą gyventi darbo pagrindu.
- Suomijoje, kaip Lietuvoje, baigus studijas, galima prašyti leidimo laikinai gyventi darbo pagrindu. Bet Suomijoje papildomai suteikta **galimybė prasitęsti esamą studijų leidimą darbo paieškoms**. Toks

pokytis sumažintų administracinę naštą, atsirandančią perėjimo iš studento į darbo ieškančio asmens statusą.

Tyrimo metu beveik trečdalis užsieniečių studentų kaip iššūkį įvardijo informacijos stoką ir aptarnavimo kokybę, susijusius su LLG išdavimu ir keitimu. Nuo 2019 m. liepos 1 d. įsigaliosianti Migracijos Departamento restruktūrizacija prisidės prie teigiamų pokyčių migracijos procesų valdyme. Tarp jų, paslaugų centrinis valdymas turėtų prisidėti prie aukštesnės aptarnavimo kokybės, **suvienodinant aptarnavimo standartus, pagreitinant sprendimų priėmimą** ir dalijantis darbo krūviu su teritoriniais skyriais per vidinę elektroninę sistemą. Taip pat atsiras galimybė reikalaujamus dokumentus teikti elektroniniu formatu, nors apie trūkstamus dokumentus bus informuojama tik atvykus į suplanuotą susitikimą. Todėl, norint užtikrinti restruktūrizacijos naudą ir efektyvinti klientų aptarnavimą, rekomenduojama **apie dokumentų tinkamumą informuoti prieš skiriant susitikimo laiką, suteikti galimybę platesnį spektrą dokumentų pateikti anglų kalba.**

Lietuvių kalbos kursų plėtra

2

Aukščiau minėta Demografijos, migracijos ir integracijos politikos 2018-2030 metų strategijos įgyvendinimo 2019-2021 metų TVP numato priemonę (2.1.7.), skirtą finansuoti lietuvių kalbos kursus Lietuvos savivaldybėse ir interaktyvius kursus internetu grįžusiems ir atvykusiems į Lietuvą asmenims. Ši priemonė yra itin reikalinga, nes kalba yra pagrindinis barjeras, su kuriuo susiduria užsieniečiai (42 proc. respondentų, Kurk Lietuvai tyrimas, 2018). Kalba - neatsiejama integracijos į visuomenę dalis, prisidedanti prie bendruomeniškumo ir tolerancijos stiprinimo. Ruošiant šią ar kitas lietuvių kalbos kursų prieinamumą užtikrinančias priemones rekomenduojama įtraukti viešinimo strategiją ir integruoti motyvacinę lankymo sistemą, nes tik tai užtikrins tvirtus pamatus lietuvių kalbos mokymuisi ir išmokimui.

Rekomenduojama atsižvelgti į skirtingų migrantų grupių poreikius metodu, tvarkaraščių ir kainos atžvilgiu. Užsienio praktika rodo, kad valstybinės kalbos kursų lankomumas krenta, kuomet ilgiau asmuo delsia juos lankyti. Nors finansuojami kalbos kursai egzistuoja, dažnai apie juos užsieniečiai nežino (Kurk Lietuvai, 2018). Todėl svarbu **viešinti kursų prieinamumą per tikslinius kanalus**, bendradarbiaujant su savivaldybėmis, ypač atvykimo į Lietuvą etape. Kiekvienas užsienietis, tame tarpe ir studentas, **atvykęs į Lietuvą turėtų gauti informacijos paketą** (elektroniniu arba popieriniu formatu), kuriame suteikiama informacija ir apie kalbos kursus.

Kadangi užsienio šalių piliečiai, studijuojantys Lietuvoje, lengviausiai pasiekiami per aukštojo mokslo institucijas (AMI), valstybės institucijos ir savivaldybės turėtų bendradarbiauti su AMI ir padėti joms suteikti bei informuoti apie lietuvių kalbos kursų lankymo galimybes. Taip pat svarbu sukurti **motyvacinę kursų lankymo sistemą** (Priedas Nr. 1 -

Pastovi stebėseną ir partnerių įtrauktis

3

užsienio modeliai). Norint motyvuoti studentus lankyti kursus, galima būtų perimti Danijos pavyzdį. Danijoje užsieniečiams studentams taikomas kupono („voucher“) principas: po gyvenamosios vietos deklaravimo, 1 mėnesio bėgyje reikia registruotis vietinėje kalbos mokykloje arba pranešti apie kupono naudojimo atidėjimą. Jis suteikia teisę penkerių metų laikotarpyje iš viso 3,5 metus nemokamai mokytis danų kalbos. Taip pat kelios kalbų mokyklos suteikia galimybę lankyti virtualius kursus, su kasavaitinėmis pamokomis gyvai internetu su mokytoju.

Norint užtikrinti visapusišką kalbos mokymo kokybę ir efektyvų išteklių panaudojimą, finansuojant kursus verta **orientuotis į bendrai sutartus siektinus standartus lietuvių kalbos mokėjimui** - pavyzdžiui, pagal valstybinės kalbos mokėjimo kategorijų ir jų taikymo tvarkos aprašą. Skatinti mokinius laikyti kategorijas suteikiančius egzaminus, taip formalizuojant jų kompetencijas. Pastaraisiais metais finansuotas užsienio lituanistinio švietimo ugdytojų kompetencijų kėlimas, bet taip pat rekomenduojama vykdyti mokymus mokytojams ir dėstytojams lietuvių kaip užsienio kalbos mokymo kvalifikacijos kėlimui ir darbui su skirtingomis migrantų grupėmis.

2019 m. pradžioje **suformuotas mechanizmas leidžia institucijoms teikti pasiūlymus** dėl žmogiškųjų išteklių pritraukimo ekosistemos gerinimo nacionalinei žmogiškųjų išteklių stebėsenos komisijai (NŽIS) su koordinatorė - Lietuvos Respublikos Vyriausybės Kanceliarija. Tai yra geras tarpinstitucinio bendradarbiavimo pavyzdys, kaip efektyviai ir greitai spręsti iškilusias problemas. LRV Kanceliarija surinktus pasiūlymus komisijai teikia kas ketvirtį ir svarstomi pasiūlymai tiesiogiai perduodami Vyriausybei.

Į tokias konsultacijas dėl politikos formavimo užsieniečių studentų klausimais rekomenduojama **aktyviau įtraukti aukštojo mokslo atstovus**, nes jie artimiausiai susipažinę su šia tiksline grupe, žino jos iššūkius. Formuojant pasiūlymus dėl, pavyzdžiui, užsieniečių teisinės padėties įstatymo, verta konsultuotis ir su darbdaviais siekiant, kad įstatymas neigiamai nepaveiktų į jų plėtros planus įtrauktą užsieniečių pritraukimą. Taip pat, **reguliarus bendradarbiavimas su darbdaviais** užsieniečių įdarbinimo tema būtinas, jeigu norima užtikrinti efektyvų žmogiškųjų išteklių pritraukimo politikos įgyvendinimą. Taip pat, „minkštosiomis“ paskatomis įmonėms darbinti aukštos kvalifikacijos užsieniečius galėtų tapti pozityvūs paminėjimai žiniasklaidoje, workinlithuania.lt puslapyje, pasiekus tam tikrą įsidarbinusių užsieniečių skaičių, ir kitos panašaus pobūdžio motyvacinės priemonės. Tolimesnis neišnaudotas įtraukties aspektas - pačių užsieniečių studentų įgalinimas atstovauti savo grupės interesams. **Tarptautinių studentų alumni tinklas** galėtų didinti šios grupės matomumą visuomenėje, prisidėti prie (karjeros) mentorystės dabartiniams studentams, o išvykus į užsienį - tapti neformaliais Lietuvos aukštojo mokslo ambasadoriais.

Paslaugų ir informacijos anglų kalba prieinamumas

4

Dabartinių studentų įtrauktis galėtų vykti per viešąsias konsultacijas. Užsieniečių apklausos turėtų vykti reguliariai, aprėpiant tokias temas kaip įsidarbinimas, švietimo kokybė, pasitenkinimas viešosiomis paslaugomis, emocinė-psichologinė būseną ir pan. Nors AMI vykdo vidines studentų apklausas, Valstybė turėtų kaupti duomenis norint sistemiškai ir kryptingai formuoti aukštos kvalifikacijos specialistų pritraukimo politiką. Šiems tikslams duomenų iš valstybės registru potencialas taip pat galėtų būti išnaudotas efektyviau:

- reguliariai viešinant įsidarbinusių absolventų statistiką (įskaitant įsidarbinimo sritis);
- sekti trečiųjų šalių piliečių „kelia“ Lietuvoje (pavyzdžiui, koks procentas visų leidimų laikinai gyventi (LLG) studijų pagrindu keičiamas į LLG darbo paieškos pagrindu, o vėliau - į LLG darbo pagrindu. Tai leis tiksliau identifikuoti „butelio kamščelio“ (angl. *bottleneck*) problemas - silpnąsias grandis;
- stebėti situaciją savivaldybių pjūviu ir greitai reaguoti, atpažinus kalbos kursų poreikį.

Esminė užsieniečių integracijos dalis - galimybė autonomiškai naudotis Lietuvos Respublikos gyventojams teikiamomis paslaugomis.² Minėtas TVP numato 2.1.9. priemonę - parengti gaires dėl Lietuvos viešųjų ir administracinių paslaugų pritaikymo grįžtantiems į Lietuvą asmenims, taip pat asmenims, kalbantiems tik užsienio kalba. Šios priemonės formavimo kontekste rekomenduojama atsižvelgti į užsienio gerąją praktiką. Kaip ji rodo, būtina **atsižvelgti ne tik į informacijos užsienio kalba pateikimą, bet ir į jos suprantamumą ir vizualinį pateikimą, ypač teikiant paslaugas žmonėms, kurių tam tikra kalba nėra gimtoji.** Pavyzdžiui, Vokietijoje 2006 m. įkurta nevyriausybinė organizacija (NVO) „Tinklas paprastoji kalba“, kuri jungia vertėjus, mokytojus ir kitus asmenis, leidžia leidinius apie tai, kaip biurokratinę kalbą paversti paprasta ir suprantama žmonėms su negalia, pabėgėliams ar kitiems užsieniečiams. Ši NVO bendradarbiauja su savivaldybėmis ir kitomis viešąsias paslaugas teikiančiomis organizacijomis. Pavyzdžiui, Berlyno miesto administracija NVO dėka turi supaprastintą puslapio versiją, pateikia terminų žodyną. 2016 m. susibūrusi pabėgėlių programuotojų grupė taip pat sukūrė programėlę, „išverčiančią“ biurokratinę kalbą į paprastą. Šios iniciatyvos iliustruoja, kad svarbu ne tik viešąją informaciją teikti užsienio kalba, bet ir ją pritaikyti naudotojams. Taip pat verta investuoti į technologinius sprendimus, kurie užtikrina informacijos pateikimą vieno langelio principu.

Aptarnaujant užsieniečius taip pat svarbu atsižvelgti į **tarpkultūrinės komunikacijos svarbą, todėl rekomenduojama rengti mokymus**, skirtus Užimtumo tarnybos ir Migracijos Departamento darbuotojų, aukštojo

² Valstybinės kalbos įstatymas numato, kad gyventojų aptarnavimo įstaigose gyventojai aptarnaujami valstybine kalba. Tačiau šis įstatymas neriboja viešųjų paslaugų suteikimo papildomomis kalbomis.

**Nacionalinis
karjeros
portalas
užsieniečiams
ir Lietuvos,
kaip
patrauklių
karjeros
galimybių
šalies,
įvaizdžio
stiprinimas**

5

mokslo institucijų karjeros centrų atstovų tarpkultūrinių kompetencijų stiprinimui. Tai aktualu ne tik užsieniečiams studentams, tačiau ir kitiems atvykusiems į Lietuvą asmenims, todėl tarpkultūrinės komunikacijos mokymų nauda pasiektų platesnę grupę asmenų.

Rekomenduojama sukurti ir viešinti tikslinei užsieniečių studentų grupei skirtą informaciją apie karjeros galimybes Lietuvoje. Visų pirma, tolimesnės karjeros galimybės šalyje yra svarus kriterijus užsieniečiams renkantis studijas tam tikroje šalyje (Kurk Lietuvai, 2018; International Student Barometer 2016; Nilsson ir Ripmeester 2016). Todėl informacija apie karjeros galimybes turėtų tapti užsieniečių studentų pritraukimo į Lietuvą strategijos dalimi ir būti viešinama tokiuose portaluose kaip „Study in Lithuania“ prieš studentams atvykstant į Lietuvą.

Įgyvendinant informacijos sklaidą apie karjerą Lietuvoje vertėtų išplėsti „Work in Lithuania“ veiklą, kuri turi sukauptą ekspertinę patirtį teikiant darbo pasiūlymus aukštos kvalifikacijos darbuotojams „vieno langelio“ principu. Demografijos, migracijos ir integracijos politikos įgyvendinimo 2019-2021 metų TVP numato priemonę 2.1.1. formuoti Lietuvos, kaip geros vietos dirbti ir kurti verslą, įvaizdį ir vykdyti kitas talentų pritraukimo į Lietuvą veiklas (stiprinti „Work in Lithuania“ funkcionalumą ir sklaidą). Atsižvelgiant į būtent užsieniečių studentų poreikius, rekomenduojama į platformą integruoti Lietuvos darbo rinkos pristatymą, galimas karjeros trajektorijas. Taip pat **svarbu pristatyti ne tik užsienio kapitalo ir vietines įmones, bet, norint pabrėžti Lietuvos išskirtinumą, ir kitas galimybes** - startuolių ekosistemą, laisvai samdomų darbuotojų (angl. *freelancer*) ar verslo steigimo galimybes.

Dėl natūralios AMI konkurencijos, **valstybė galėtų sukurti didelę pridėtinę vertę šioje srityje ir bendradarbiauti su universitetais formuojant patrauklios karjeros įvaizdį Lietuvoje.** Pavyzdžiui, valstybė galėtų remti AMI bendradarbiavimo tinklą užsieniečių absolventų įsidarbinimo skatinime. Danijoje septynių universitetų kooperacija vykdo jaunųjų profesionalų programą „Young Professionals in Denmark“. Dalyvaujančių universitetų karjeros centrai organizuoja dalyvių atranką į karjeros programą užsieniečiams magistrantūros ir doktorantūros studentams. Po pirmojo semestro, savo motyvaciją tolimesnei karjerai Danijoje galintys pagrįsti užsieniečiai, gali dalyvauti programoje. Metus trunkančios programos eigoje dalyviai mezga profesinius kontaktus, mokosi apie Danijos darbo kultūrą, lanko įmones, gauna patarimų ir pan. Dėl programos žinomumo įmonių tarpe, **po programos įgytas sertifikatas tampa „prekės ženklu“, kuris atveria daugiau karjeros galimybių.** Taip pat, sostinės Kopenhagos regione papildomai vykdoma panaši iniciatyva, kurios metu visų studijų pakopų arba prieš mažiau nei 6 mėnesius studijas baigę užsieniečiai studentai gali dalyvauti 6 mėnesių trukmės

Supažin- dinimas su kultūra, visuomene, valstybės santvarka

6

karjeros programoje, apimančioje karjeros mentorystę ir dalyvavimą su ja susijusiuose tinkluose. Ši, kaip ir jaunųjų profesionalų programa, finansuojama Europos Sąjungos socialinio fondo. Pasak Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (2016), stažuotės ir mentorystės studijų metu didina tikimybę likti dirbti toje šalyje po studijų, todėl **rekomenduojama Lietuvai perimti gerąjį Danijos pavyzdį šioje srityje.**

Kadangi daugiau nei kas trečias „Kurk Lietuvai“ tyrime dalyvavęs užsienietis įvardijo integracijos į Lietuvos visuomenę stoką, **rekomenduojama paruošti ir integruoti mokymus apie Lietuvos visuomenę ir kultūrą į kalbos kursų medžiagą arba remti atskirus, Lietuvos pažinimui skirtus mokymus** arba veiklas. Pavyzdžiui, Estijoje vyksta virtualūs mokymai apie kultūrą ir visuomenę, o Belgijos Flandrijos provincijoje užsieniečiai gali nemokamai mokytis flamandų kalbos, jeigu jie lanko integracinius kursus.

Taip pat, valstybės institucijos turėtų **stiprinti bendruomeniškumą ir toleranciją kitataučiams finansuojant tikslingas NVO priemones.** Rekomenduojama finansuoti arba skirti papildomų atrankos taškų NVO veikloms, kurios sutelkia lietuvius ir užsieniečius bendroms veikloms. Išskirti kaip gerąjį pavyzdį galima šiuo metu ES fondų finansuojamą iniciatyvą „Būkim pažįstami“, kuri užsieniečiams studentams rengia mokymus apie karjerą Lietuvoje, ekskursijas po Lietuvos regionus ir organizuoja užsieniečių studentų pristatymus apie savo šalis įvairių šalies mokyklų moksleiviams.

Rekomendacijos aukštojo mokslo institucijoms

Nors egzistuoja teisiniai ir finansiniai veiksniai, ribojantys užsieniečių iš trečiųjų šalių įsidarbinimą studijų metu bei po studijų, aukštojo mokslo institucijos turėtų maksimaliai išnaudoti „minkštųjų“ priemonių potencialą, siekiant suteikti tikslinių įgūdžių ir žinių, didinančių galimybes įsidarbinti Lietuvoje, užtikrinti visokeriopą integraciją į akademinį ir socialinį aukštojo mokslo institucijos gyvenimą.

Lietuvių kalbos barjero mažinimas

1

Vertinant aukštojo mokslo įstaigos pasiruošimą užsienio studentų integracijai, verta atsižvelgti į žemiau pristatomus aspektus, susijusius su lietuvių kalbos mokymu. Kalbos barjeras - pagrindinė užsienio studentų matoma kliūtis jų įsidarbinimui Lietuvoje (Kurk Lietuvai, 2018). Pamatiniu sprendimu turėtų tapti lietuvių kalbos kursų plėtra aukštojo mokslo institucijose (AMI), tačiau **nepakanka suteikti vienkartinius trumpalaikius kursus, nes tai neužtikrina kalbos žinių įgijimo. Svarbu atsižvelgti į mokymo kokybę, tvarkaraščių suderinamumą, mokymosi tęstinumą, kursų lankymo motyvavimo sistemą.**

- Visos AMI turėtų organizuoti lietuvių kalbos kursus pilnos studijų programos studentams iš užsienio.
- Skatinant lietuvių kalbos kursų lankymą, rekomenduojama suteikti kreditus už (bent įžanginių) lietuvių kalbos kursų baigimą. Jeigu suteikiami kreditai už įžanginių kursų baigimą, o galimybės skirti lietuvių kalbos kursams daugiau kreditų nėra, galimų kreditų skaičių taip pat galima perskirstyti į keletą semestrų. Atsižvelgus į kalbininkų rekomendacijas dėl efektyvumo, tai galėtų tapti pagrindu lietuvių kalbos mokymui visų studijų metu.
- Rekomenduojama suteikti galimybę AMI tęsti kursus iki pažengusio lygmens. Nesant tokiai galimybei, pasibaigus įžanginiams kursams, studentai turėtų būti informuojami apie tęstinumą kitose aukštojo mokslo įstaigose, privačiose įmonėse arba nuotoliniu būdu internete.
- Užtikrinant lietuvių kalbos kursų prieinamumą, kursai turėtų būti nemokami, tačiau, kad tai nepaveiktų lankomumo neigiamai, geriausiems studentams galima būtų skirti vienkartinę premiją arba organizuoti kursų baigimo šventę. AMI galėtų bendradarbiauti su savivaldybėmis dėl finansavimo užtikrinimo, atsižvelgiant į tai, kad Vyriausybės patvirtintas Demografijos, migracijos ir integracijos politikos 2018-2030 metų strategijos įgyvendinimo 2019-2021 metų tarpinstitucinis veiklos planas (TVP) numato priemonę plėsti lietuvių kalbos kursų pasiūlą savivaldybėse.
- Rekomenduojama suteikti galimybę kursams nuo pradedančiųjų lygmens pradėti lankyti kiekvieno semestro pradžioje. Ypač pirmąjį semestrą atvykę studentai kurį laiką aklimatizuojasi naujoje aplinkoje, todėl kalbos kursų pradžia turėtų būti galima ir įpusėjus mokslo metams.

- Siekiant nuolat užtikrinti geriausią mokymo kokybę ir studentų motyvaciją/motyvacinių priemonių efektyvumą, rekomenduojama kaupti duomenis apie kursų lankomumą (užsiregistravusiųjų ir vietų skaičių, vidutinę lankymo trukmę), vertinimo formų pagalba surinkti grįžtamąjį ryšį iš kursų lankiusiųjų apie taikomus metodus, medžiagą.
- Rekomenduojama teikti lietuvių kalbos kursus tokiu būdu, kad kursai atitiktų skirtingų studijų tvarkaraščių suderinamumą (pavyzdžiui, būtų organizuojami vakarais arba sudaromos kelios grupės).
- Mokslinė literatūra rodo, kad kalbos mokymosi sėkmę skatina kultūrinio kalbos konteksto įtraukimas į mokymo medžiagą (Peterson ir Coltrane, 2003). Tuo pačiu kalbos mokymas yra efektyvesnis integracinis įrankis, kai į mokymo medžiagą įtraukiama informacija apie šalies istoriją ir/ar politinę sistemą. Valstybė turėtų prisidėti prie papildomų mokymų lietuvių kaip antrosios kalbos mokytojams, skirtų papildomai medžiagai paruošti. Nesant galimybei į kursų programą įtraukti mokymus apie Lietuvos kultūrą ir politinę sistemą, rekomenduojama organizuoti paskaitų ciklus, neformalius renginius susijusius su šiomis temomis, taip stiprinant lietuvių kalbos mokymosi konteksto supratimą ir skatinant susidomėjimą kultūra ir kalba.
- Į kalbos mokymo programas rekomenduojama integruoti kalbinę praktiką (pvz. tandemą), į tokią veiklą įtraukiant ir lietuvius studentus. Tokiai struktūrai neegzistuojant AMI, studentai turėtų būti informuojami apie galimybes už AMI ribų (pavyzdžiui, apie Vilniuje „Pirmas Blynas“ restorane rengiamą kalbos tandemą arba platformą „LT Buddies“, jungiančią užsieniečius ir vietinius gyventojus bendroms veikloms).
- Rekomenduojama skatinti kalbos vartojimą neformaliame kontekste, pavyzdžiui, rengiant lietuvių kaip užsienio kalbos poezijos vakarus, skaitymus, spektaklius ir pan.
- Informacija apie kursus turėtų atsispindėti orientacinių dienų metu suteiktoje medžiagoje. Taip pat apie galimybę mokytis lietuvių kalbos turėtų būti primenama reguliariai teikiant informaciją per tikslinius kanalus.

Norint prisidėti prie užsieniečių studentų pilnavertiškos integracijos, AMI turėtų stiprinti pajėgumą teikti visas aktualias AMI paslaugas anglų kalba ir įgalinti užsieniečius studentus atstovauti savo grupės interesus.

- Reikėtų užtikrinti, kad akademinė, socialinė ar emocinė pagalba būtų pasiekama visiems studentams vienodomis sąlygomis. Pavyzdžiui, gerosios dabartinės praktikos yra keliuose universitetuose paskirti psichologai, konsultuojantys užsienio kalbomis.

Darnios ir integuotos bendruomenės stiprinimas

3

- Reikėtų užtikrinti, kad informacija AML internetiniame puslapyje ir socialinėse medijose būtų (papildomai) teikiama anglų kalba.
- Vertėtų siekti akademinį ir neformalių renginių, vykstančių lietuvių kalba, pusiausvyros su anglų kalba siūlomų renginių skaičiumi, proporcingu užsieniečių studentų bendruomenės dydžiui.
- Reikalinga užtikrinti, kad informacija apie dalyvavimą studentų atstovybės veikloje arba apie galimybę teikti pasiūlymus dėl akademinės ar socialinės aplinkos gerinimo būtų pasiekama anglų kalba.
- Reikalinga užtikrinti, kad studentų atstovybės organizacinė struktūra ir atstovybės veiklos viešinimas suteiktų galimybę reguliariai išgirsti ir spręsti problemas, su kuriomis susiduria užsieniečiai studentai. Norint išvengti administracinės naštos, susijusios su dvikalbių posėdžių ar pasitarimų organizavimu, siūloma įsteigti patariamąjį organą užsieniečių klausimais. Tokių patarėjų gretas galėtų užimti užsieniečiai, išrinkti būtent šiai patariamajai funkcijai vykdyti. Susitikimai su studentų atstovybės valdyba galėtų vykti dukart į semestrą arba poreikiui iškilus.

Socialinė integracija - tai ryšių su vietos bendruomene užmezgimas, visapusiškas įsiliejimas į bendruomenę. Socialinės integracijos stoka patiria 36% užsieniečių Lietuvoje studijų metu, todėl svarbu skirti dėmesio bendruomeniškumo stiprinimui (Kurk Lietuvai, 2018).

- **Rekomenduojama išnaudoti galimybę skatinti socialinius ryšius tarp lietuvių ir užsieniečių akademiniam kontekste.** Vienas iš veiksnių, prisidedančių prie užsieniečių socialinės integracijos trūkumo, yra atskiri paskaitų tvarkaraščiai dvikalbėms studijoms, kai užsieniečiai lanko anglų kalba siūlomas paskaitas, o lietuviai - linkę rinktis lietuvių kalba vykdomas paskaitas (Kurk Lietuvai, 2018). Nors ne visi dėstytojai pasiruošę dėstyti anglų kalba, akademinis lietuvių ir studentų iš užsienio integravimas galėtų vykti bendrų projektų ar užduočių tarp skirtingų tos pačios paskaitos grupių metu. Taip formuodami projektų ar užduočių grupes, dėstytojai skatintų galimybę lietuviams studentams aktyvuoti anglų kalbos žinias, o užsieniečiams - užmegzti ryšį su lietuviais. Palaipsniui turėtų būti pereinama prie kursų „suliejimo“, t. y. atsisakant kalbos pagrindu formuojamų studentų grupių.
- **Reikia siekti ilgainiui apgyvendinti lietuvius ir užsieniečius bendrabučiuose kartu arba sukurti šių grupių susitikimo erdves jų gyvenamosiose patalpose.** Dažna dabartinė situacija bendrabučiuose - užsieniečių apgyvendinimas atskirai nuo lietuvių. Tai būna arba atskiri bendrabučiai, arba tam tikri aukštai, skirti vienai ar kitai grupei studentų. Toks diferencijuotas apgyvendinimas remiasi logika, kad 1) užsieniečiams privalomai suteikiamos paslaugos (pavyzdžiui, patalynė, baldai), kurių nereikia vietiniams studentams, 2) užsieniečiai gali susimokėti aukštesnę

kainą už kambarius, todėl jie apgyvendinami renovuotuose aukštuose arba bendrabučiuose, 3) taip išvengiama kultūrinių skirtumų lemiamų konfliktų, 4) padidėtų administracinės išlaidos, visuose bendrabučiuose įdarbinant prižiūrėtojus, kalbančius angliškai.

- Šiuos argumentus galima atremti atsižvelgus į faktą, kad užsieniečiams į „gerų sąlygų“ sąvoką patenka ir galimybė bendrauti su lietuviais bendrabučiuose. „Kurk Lietuvai“ (2018) tyrimas rodo, kad užsienio piliečiai yra nepatenkinti, kad gyvena atskirai, nes neužmezga vertingų socialinių kontaktų. Daugelyje bendrabučių formuojami atskiri aukštai užsieniečiams ir lietuviams, todėl, studentus apgyvendinus „maišytuose“ aukštuose, nepasikeistų reikalingo personalo skaičius. Prižiūrinčiam personalui trūkstant anglų k. žinių, galima organizuoti trumpalaikius mokymus arba paruošti atmintinę, užtikrinant minimalų aptarnavimo lygį anglų kalba. Be to, nei lietuviai, nei užsieniečiai studentai, nesijaustę „antrarūšiais“, nes gyventų vienodomis sąlygomis, taip skatinant bendruomeniškumą, tarpkultūrinės kompetencijas, kalbos mokymąsi. Moksliniai tyrimai rodo, kad tarptautiniai studentai, užmezgę draugystes su vietiniais studentais, yra labiau patenkinti patirtimi ir mažiau išsiilgę namų (Hendrickson, Rosen ir Aune, 2011; Williams ir Johnson, 2011). Todėl **bendram laisvalaikiui skirtos erdvės gyvenamosiose patalpose turėtų tapti socialinės integracijos pamatu. Plečiant bendrabučių tinklą ir didėjant užsieniečių skaičiui, privalu užtikrinti užsieniečių ir lietuvių desegregaciją.**

Visapusiškas informacijos apie karjerą Lietuvoje suteikimas

4

Lietuvoje 46% užsieniečių studentų buvo svarbios tolimesnės karjeros galimybės Lietuvoje, kai jie rinkosi studijas (Kurk Lietuvai, 2018). Kai kurių, iš pradžių neapsisprendusiųjų dėl karjeros, požiūris keitėsi į pozityviają pusę, įvertinus geras galimybes Lietuvoje (Kurk Lietuvai, 2018). Tarptautinis tyrimas, rėmęs 15 000 studentų apklausos duomenimis, panašiai atskleidė, kad karjeros galimybės yra itin svarus faktorius trečiųjų šalių piliečiams, lemiantis jų pasirinkimą studijuoti tam tikroje šalyje (International Student Barometer 2016; Nilsson ir Ripmeester 2016). Aukštojo mokslo vertinimo ekspertai QS taip pat nustatė, kad galimybė rasti darbą po studijų yra pagrindinė tam tikros šalies ir universiteto pasirinkimo priežastis (QS Intelligence Unit 2017). Todėl **informacijos apie įsidarbinimą suteikimas studentų pritraukimo etape turėtų tapti AMI tarptautiškumo strategijos dalimi.**

Daugiau nei pusė tyrime dalyvavusių studentų (51%) teigė esą nepatenkinti informacijos kiekiu apie įsidarbinimą ir darbo paiešką Lietuvoje (Kurk Lietuvai, 2018). 79% visų studentų, kurie apklausos metu buvo neapsisprendę, kokioje šalyje matytų savo ateitį, buvo studentai, praleidę Lietuvoje mažiau nei 2 metus. Tai rodo potencialą, kad studijų metu įgytos patirtys ir informacija galėtų suformuoti norą

likti Lietuvoje. Todėl būtina studentus aktyviai informuoti apie darbo rinką ir darbo siūlymus, organizuoti darbdavių pristatymus visų studijų metu. Keletas universitetų Lietuvoje jau organizuoja karjeros muges, darbdavių pristatymus, savo puslapiuose talpina informaciją anglų kalba apie tai, kaip ruošti CV ir motyvacinius laiškus. Nyderlanduose 80 procentų karjeros centrų universitetuose nuo pirmos dienos pradeda užsieniečius studentus rengti karjeros pradžiai (SVR, 2015). Tokias praktikas vertėtų perimti visoms užsieniečius priimančioms aukštosioms mokykloms.

Vokietijos migracijos ir integracijos ekspertų tarybos atliktas tyrimas atskleidė, kad vienas iš likimo šalyje po studijų veiksnių yra savanoriška veikla, darbo paieškai aktualūs asmeniai tinklai bei su studijų sritimi susijusios darbo patirtys įgytos studijų metu (SVR, 2017). Taryba rekomenduoja universitetams efektyviau įtraukti sėkmingai šalyje po studijų įsidarbinusius užsieniečius į paramos sistemą tebestudijuojantiems užsieniečiams (SVR 2015).

Stebėseną ir įsipareigojimą

5

Rekomenduojama įtraukti integracinę, aukščiau aprašytą veiklą, į AMI pritraukimo ir tarptautiškumo strategijas ir skyrių veiklos planus. Taip būtų užtikrinamas tęstinumas bei poveikio vertinimas. Kaip minėta, tarptautinių studentų skaičiaus augimą dalinai lemia būsimų ir esamų studentų požiūris į karjeros perspektyvas po studijų. Patirtimi patenkinti studentai tampa neformaliais AMI „ambasadoriais“ savo šalyse. Norint padidinti vykdomų integracinių priemonių efektyvumą, rekomenduojama rinkti informaciją ir stebėti tokius rodiklius kaip:

- reguliarus informavimas apie karjeros galimybes (pavyzdžiui, kasmetinis karjeros mugių, darbdavių pristatymų, suteiktų karjeros konsultacijų skaičius ir dalis dalyvavusiųjų užsieniečių);
- užsieniečių studentų įsidarbinimas studijų metu ir po studijų (dėl duomenų apsaugos, tai galima vykdyti savanoriško dalijimosi informacija principu, pavyzdžiui, vykdant apklausas);
- studentų pasitenkinimas suteiktomis paslaugomis (rinkti grįžtamąjį ryšį).

Rekomendacijos savivaldybėms

Savivaldybės - svarbios veikėjos užsieniečių integracijos srityje, nes būtent savivaldybėse vyksta kertiniai integracijos procesai. Savivaldybės turėtų rodyti iniciatyvą ir įsitraukti į integracijos procesų derinimą su valstybės institucijomis, nevyriausybinėmis organizacijomis (NVO), užsieniečiais ir/arba jų atstovais.

Stebėseną ir greitas reagavimas

1

Rekomenduojama savivaldybėms nuolat stebėti grįžtančiųjų lietuvių ir atvykusiųjų užsienio piliečių tendencijas savo savivaldybėse. Svarbu stebėti demografinius rodiklius ir pritaikyti paslaugas pagal tikslines grupes. Rekomenduojama fiksuoti viešosiose įstaigose apsilankiusiųjų užsieniečių skaičių, vykdyti aptarnavimo kokybės apklausas, įtraukti užsieniečių ar su jais dirbančių NVO atstovus į savivaldybės darbo grupes, viešąsias konsultacijas. Pasak „Renkuosi Lietuvą“ (2018) tyrimo apie grįžtamąją migraciją, savivaldybės atstovai jaučia, jog jie negali efektyviai vykdyti integracijos dėl to, kad jiems trūksta finansavimo ir reglamentavimo iš Valstybės šioje srityje. Šiuo atžvilgiu didžiausias duomenų kaupimo privalumas yra tai, jog duomenys tampa įrankiu pagrindžiant tam tikro finansavimo ir priemonių reikalingumą.

Kalbos barjero mažinimas ir anglų kalbos vartojimas

2

Bendradarbiaujant su Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministerija, kuri atsakinga už TVP lietuvių kalbos priemonę, įvertinti, kas galėtų savivaldybėje vykdyti lietuvių kalbos kursus (lietuvių kalbos mokytojų duomenų bazė, patalpų tinkamumas). **Išankstinis pasiruošimas užtikrins kokybišką paslaugų suteikimą poreikiui atsiradus.**

Organizuojant kursus užsieniečiams, svarbu atsižvelgti į skirtingus migrantų poreikius, užtikrinti mokymosi tęstinumą. Pavyzdžiui, studentams, norint atitikti skirtingų kursų tvarkaraščių suderinamumą, tikslingiausia kursus organizuoti vakare bei juos vykdyti studentams lengvai pasiekiamose vietose (universitetų, kolegijų, bibliotekų patalpose).

Norint minimizuoti kalbos barjero neigiamas pasekmes, taip pat siektina savivaldybės teikiamas viešąsias paslaugas pritaikyti lietuviškai nekalbantiems asmenims. Esant ribotoms lėšoms ir žmogiškiesiems ištekliams, siūlomi šie sprendimai:

- paruošti mokymus darbuotojams, kaip aptarnauti užsieniečius;
- išversti svarbiausią informaciją į anglų kalbą savo interneto puslapiuose;
- paruošti klientų aptarnavimo atmintinę su pagrindinėmis frazėmis anglų k.;
- automatizuoti aptarnavimą telefonu (įdiegti anglų k. meniu) ir el. paštu (paruošti dažniausių užklausų atsakymus anglų k. ir talpinti juos DUK puslapiuose);
- bendradarbiauti su keliomis savivaldybėmis ir paskirti atsakingą darbuotoją, galintį suteikti informaciją anglų k., šiam darbuotojui

Bendruomeniškumo stiprinimas, teigiamo visuomenės požiūrio formavimas

3

peradresuojant užklausas iš kelių savivaldybių, stebėti darbuotojo darbo krūvio ir užklausų turinio kaitos tendencijas.

Emigrantai pagalbą iš savivaldybės padedant integruotis kitataučiui šeimos nariui įvardina kaip vieną pagrindinių poreikių grįžimui į Lietuvą (Renkuosi Lietuvą, 2018). Tai sutampa su dažniausiai užsieniečių studentų įvardijamu iššūkiu Lietuvoje - integracijos į visuomenę stoka (Kurk Lietuvai, 2018). Atsižvelgiant į tai, be tokių priemonių, kaip pagalba ieškant darbo, registruojantis į polikliniką arba surandant lietuvių kalbos kursus, **savivaldybė turėtų dėti pastangas į bendruomeniškumo skatinimą ir teigiamą gyventojų požiūrio formavimą.**

- Rekomenduojama organizuoti renginius, skirtus kitų kultūrų pažinimui (Kultūros centruose, mokyklose); suteikti galimybę užsieniečiams dalintis savo patirtimis ir žiniomis, įgalinti juos kaip bendruomenės narius. Idėjų galima pasisemti iš pačių užsieniečių arba iš įvairių NVO gerųjų praktikų: Galima rengti pasaulio virtuvės valgių gaminimo vakarus, labdaros akcijas, kviečiant užsieniečius prisidėti, įvairių šalių muzikos vakarus, švęsti pasaulio pabėgėlių dieną, tarptautinę migrantų dieną, Ramadano pabaigą ir pan.
- Norint sustiprinti kalbos mokymąsi ir vietinių gyventojų įsitraukimą, bendradarbiaujant su vietiniu verslu siūloma remti gyventojų susitikimus vietinėse kavinėse kalbos mainų vakarams (pavyzdžiui, kaip vyksta „Pirmas Blynas“ restorane Vilniuje), suteikti informaciją apie „LT Buddies“ - platformą, kuri jungia vietinius ir naujai atvykusius gyventojus bendroms veikloms.
- Pasak Eurobarometro (2017), 81 proc. lietuvių nepažįsta užsieniečių savo šalyje ir 44 proc. lietuvių mano, kad integracija nėra sėkminga jų vietinėje bendruomenėje. Kontaktų, sąlyčio tarp vietinės lietuvių bendruomenės ir užsieniečių stoka sustiprina neigiamą požiūrį į imigrantus Lietuvoje. Todėl svarbu viešinti „sėkmės“ istorijas, skleisti informaciją apie imigrantų kuriamą naudą Lietuvos ekonomikai ir kultūriniam gyvenimui. Imperatyvu **pasitelkti vietinę žiniasklaidą (radiją, televiziją, laikraščius), nes būtent jie Lietuvoje dažniausiai formuoja vyraujančią nuomonę apie atvykusius žmones** (Blažytė, 2015). Tai galima atlikti įtraukiant žiniasklaidos priemonių atstovus į užsieniečių bendruomenės ir savivaldybės atstovų susitikimus, renginius su užsieniečiais.

Tikslinių karjeros konsultacijų suteikimas

4

Rekomenduojama **bendradarbiauti su aukštojo mokslo institucijomis, profesinio ugdymo įstaigomis ir Užimtumo tarnybos jaunimo darbo centrais, supažindinant jaunuolius su vietine darbo rinka ir karjeros galimybėmis.** Šiam tikslui padėtų:

- sudarytas įmonių sąrašas pagal įmonių apklausą, kurios norėtų ir yra pasiruošusios priimti užsieniečius;

- paruošta atmintinė su karjeros galimybėmis savivaldybėse, naudojantis jau egzistuojančiais šaltiniais, tokiais kaip workinlithuania.com ir renkuosilietuva.lt angliška versija.
- Kadangi dauguma užsieniečių studentų gyvena didžiuosiuose šalies miestuose, rekomenduojama stiprinti jų susipažinimą su Lietuvos regionais ir darbo galimybėmis juose: organizuoti supažindinančias ekskursijas, įmonių pristatymus.

Taip pat svarbu turėti teikiamų paslaugų ir iniciatyvų viešinimo strategiją ir užtikrinti, kad įvedus raktažodžius anglų kalba į interneto paieškos langą, pirmieji pateikiami rezultatai suteiktų aktualiausią ir naujausią informaciją.

Apibendrinimas

Šiame dokumente pristatytos priemonės padėtų valstybės institucijoms, aukštojo mokslo institucijoms ir savivaldybėms sėkmingiau integruoti užsieniečius studentus į darbo rinką po studijų Lietuvoje. Nors tyrimo metu nebuvo apklausti darbdaviai, tyrimas atskleidė užsieniečių įsidarbinimo iššūkius, kuriuos vertėtų spręsti kuo skubiau.

Pagrindinės tobulinimo sritys yra:

- lietuvių kalbos mokymas,
- paslaugų suteikimas anglų kalba,
- integracinės ir kultūrinės priemonės,
- administracinės naštos mažinimas,
- stebėsenos vykdymas.

Svarbiausia prisiminti, kad atliktas tyrimas parodė, kad užsieniečiai studentai yra itin patenkinti gyvenimo kokybe Lietuvoje ir jie norėtų čia siekti karjeros. Todėl jeigu atsakingos šalys parodytų iniciatyvą ir taip pat motyvuotai kaip kalbinti studentai prisidėtų prie integracijos stiprinimo, netrukus Lietuvos darbo rinka galėtų džiaugtis šiuo iki šiol pilnai neatskleistu talentų šaltiniu iš užsienio.

Šaltiniai

Blažytė, Giedrė. 2015. Visuomenės nuostatos imigracijos atžvilgiu ir jų atsiradimo prielaidos. Lietuvos socialinių tyrimų centras, Etniškumo studijos, 1, 107-134.

http://www.ces.lt/wp-content/uploads/2015/09/6-Bla%C5%B8yt%C4%97_EtnSt-2015_1.pdf

Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija (EBPO). 2017. Reviews of Labour Market and Social Policies: Lithuania. https://read.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/oecd-reviews-of-labour-market-and-social-policies-lithuania_9789264189935-en#page94.

Estonia Aliens Act. 2019. <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/525062015011/consolide/current>.

Hendrickson, Blake, Rosen, Devan ir Aune, Kelly. 2011. An analysis of friendship networks, social connectedness, homesickness, and satisfaction levels of international students. International Journal of Intercultural Relations, 35(3), 281-295. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2010.08.001>.

Peterson, Elizabeth ir Coltrane, Bronwyn. 2003. Culture in Second Language Teaching. https://www.researchgate.net/publication/237500367_Culture_in_Second_Language_Teaching.

Renkuosi Lietuvą. 2018. Tyrimo „Grįžtamoji migracija: regionų perspektyva” pristatymas. https://www.renkuosilietuva.lt/file/repository/MIC_Griztamoji_Tyrimas_Spausdinimui_Final.pdf

Sachverstaendigenrat fuer Integration und Migration [Vokietijos integracijos ir migracijos ekspertų taryba]. 2015. Factsheet zur Studie „Zugangstor Hochschule“. <https://www.svr-migration.de/wp-content/uploads/2015/06/Factsheet-Zugangstor-Hochschule-final.pdf>.

Sachverstaendigenrat fuer Integration und Migration [Vokietijos integracijos ir migracijos ekspertų taryba]. 2017. Vom Hörsaal in den Betrieb? Internationale Studierende beim Berufseinstieg in Deutschland. https://www.svr-migration.de/wp-content/uploads/2017/12/SVR-FB_Study_and_work.pdf.

Sachverstaendigenrat fuer Integration und Migration [Vokietijos integracijos ir migracijos ekspertų taryba]. 2015. Address Obstacles to Employment - Retain More International Students as Skilled Migrants. https://www.svr-migration.de/wp-content/uploads/2015/06/Press-Release_Train-and-Retain-international-students.pdf.

Švedijos Migracijos Agentūra. 2019. <https://www.migrationsverket.se/English/Private-individuals/Studying-in-Sweden/Universities-and-university-college/After-your-studies.html>.

Stephens, J. L. 2001. Teaching culture and improving language skills through a cinematic lens: A course on Spanish film in the undergraduate Spanish curriculum. ADFL Bulletin, 33(1), 22-25.

Study in Estonia. 2019. <http://www.studyinestonia.ee/en/working>.

Suomijos Imigracijos Tarnyba. 2019. <https://migri.fi/en/studying/seeking-work-after-graduation>.

Williams, Christina ir Johnson, Laura. 2011. Why can't we be friends?: Multicultural attitudes and friendships with international students. International Journal of Intercultural Relations, 35(1), 41-48. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2010.11.001>.

Kuriame
Lietuvos ateitį
2014–2020 metų
Europos Sąjungos
fondų investicijų
veiksmų programa

